

Gyvenimas, paskirtas Lietuvos išlaisvinimo darbui

Daiva DAPKUTĖ

Lietuvių išeivijos visuomenininko, teisininko Broniaus Bieliuko vardas Lietuvoje garsiau nuskamba kartą per metus, dažniausiai prieš pat šv. Kalėdas, kuomet Kaune Lietuvių išeivijos institute Vytauto Didžiojo universiteto studentams įteikiamos Lietuvių fondo skiriamos vardinės Broniaus Bieliuko stipendijos. Tačiau pabandžius surasti daugiau informacijos apie žmogų, kurio vardo stipendijomis apdovanoti kasmet džiaugiasi studentai, galima nustebti – be trumpos enciklopedinės informacijos, sunkiai bepavyks rasti išsamesnių žinių apie Bronių Bieliuką, jo gyvenimą ir darbus. Lietuvoje geriau yra žinomas jo brolis, garsus lietuvių geografas Kazimieras Bieliukas (1901–1991). Pats Bronius Bieliukas, rodos, nemėgo apie save kalbėti ir kad kiti apie jį kalbėtų ir rašytų.

Bronius Bieliukas gimė 1908 m. balandžio 26 d. Vilkaviškio apskrityje, Paežerių apylinkėje, Dugnų kaime, ūkininkų šeimoje. Tėvas Kazys Bieliukas vengdamas carinės Rusijos kariuomenės dar XIX a. pabaigoje išvyko į JAV, užsidirbęs pinigų grįžo į Lietuvą, Dugnų kaime nusipirko 47 ha ūkį, vedė gretimo kaimo merginą Uršulę Merkevičiūtę. Šeimoje, be Broniaus, dar augo du broliai Kazimieras ir Liudvikas ir sesuo Viktorija, kuri broliams išėjus į mokslus perėmė tvarkyti tėvų ūkį. Šeima vertėsi gana sunkiai, 1922 m. sudegus sodybai ją atstatydamas mirė tėvas, o sesuo ir motina kiek galėdamos stengėsi paremti besimokančius sūnus ir jiems pagelbėti.[1] Būtent motina Uršulė Merkevičiūtė-Bieliukienė, artimai bendravusi su kaimynystėje gyvenusia Vinco Kudirkos motina, pasak šeimą pažinojusiųjų, turėjo didelės įtakos savo vaikų, taip pat ir Broniaus, pasaulėžiūros susiformavimui. Būdama labai religinga, ji nuo pat mažų dienų skiepijo vaikams meile gimtajam kraštui.[2] 1928 m. baigęs Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją,

Bronius Vytauto Didžiojo universitete studijavo teisę. Jau mokydamasis gimnazijoje aktyviai įsijungė į visuomeninį darbą, dalyvavo neformaliame varpininkų būrelyje, studijuodamas universitete buvo studentų „Varpo“ draugijos ir Lietuvių studentų savišalpos draugijos pirmininku, atstovavo varpininkams studentų atstovybėje. Studijoms reikėjo lėšų, tad B. Bieliukas studijuodamas universitete ketverius metus dirbo sekretoriumi pas advokatą Mykolą Sleževičių – garsų Lietuvos visuomenės, politikos veikėją, vieną iš Lietuvos valstiečių sąjungos lyderių Lietuvoje. Nuo 1934 m. Bronius Bieliukas aktyviai įsijungė į Valstiečių liaudininkų sąjungos veiklą, vėliau, karo metais, buvo išrinktas Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos (LVLS) generaliniu sekretoriumi.

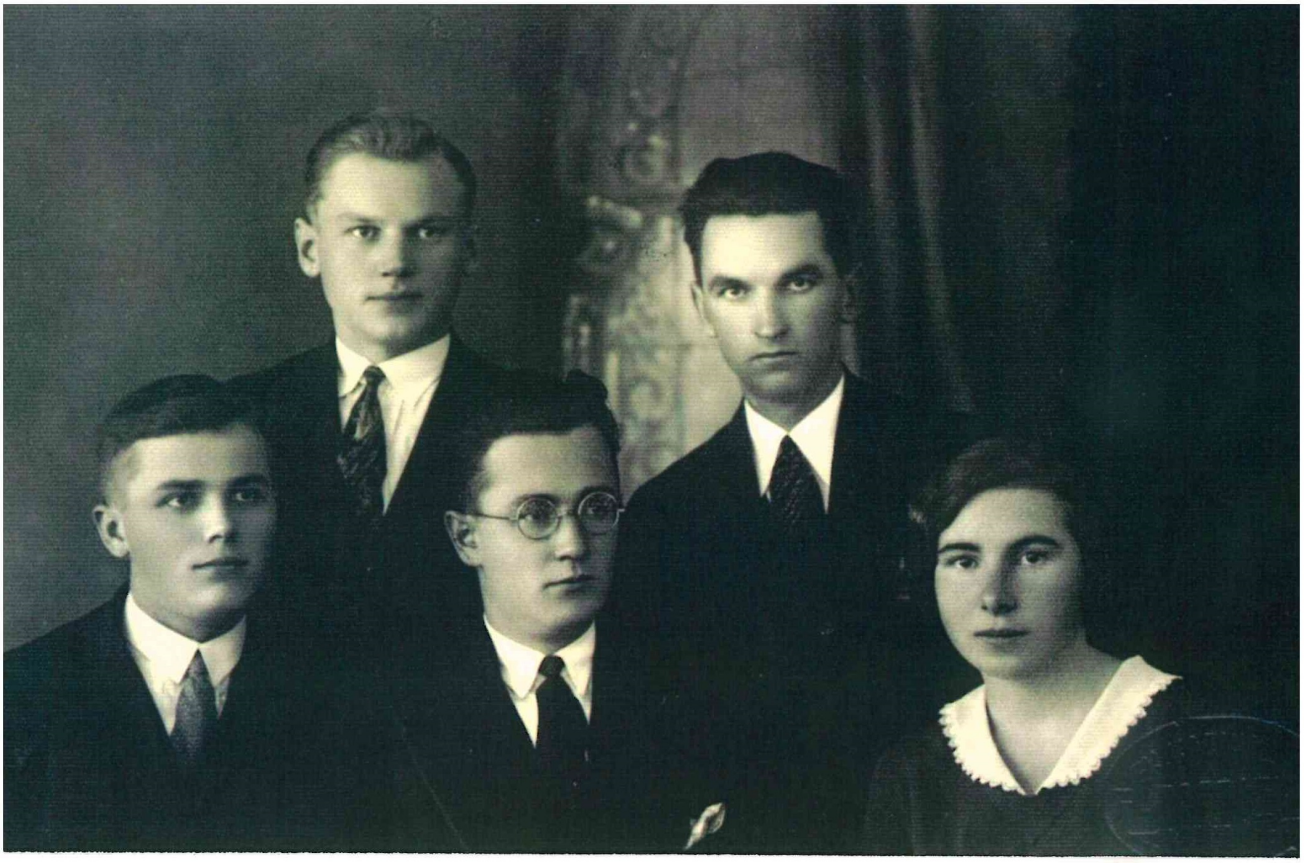

„Varpo“ draugijos valdyboje. 1930–1931 m.

Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos gretose. Kalba Mykolas Šleževičius.

1934 m. baigęs universitetą B. Bieliukas vertėsi advokatūra, iki 1944 m. buvo Žemės banko juriskonsultu. Pirmosios sovietinės okupacijos metu, 1940 m. liepos mėnesį, okupacinės valdžios buvo paskirtas šio banko valdytoju, nors kelis kartus bandė atsisakyti šių pareigų, vėliau bendražygių įkalbėtas ėmėsi šio darbo. „Savo sunkiose pareigose vadovavaus pogrindžio šūkiu: „svarbiausia tautinė pareiga – išsaugoti lietuvį Lietuvos prisikėlimui“, – rašė vėliau B. Bieliukas užsimindamas, kad ne iš vieno žmogaus už savo darbą karo metais vėliau sulaukęs padėkų.[3]

Pirmoji sovietų okupacija ir prasidėjęs karas skaudžiai palietė visų žmonių, tarp jų ir B. Bieliuko, likimus. Jis, kaip nemaža dalis jo kartos jaunuolių, Sovietų Sąjungai įvedus dalinius į Lietuvą jungėsi į antisovietinę, vėliau antinacinę pasipriešinimo veiklą. Vokiečių okupacijos metais drauge su advokatu Alfonsu Gineičiu ir kitais valstiečių liaudininkų aplinkos žmonėmis leido pogrindžio laikraštį „Nepriklausoma Lietuva“[4], rūpinosi pogrindžio spaustuve, pats spausdino ir redagavo laikraštį, rūpinosi jo platinimu. Ėmėsi iniciatyvos suorganizuoti pogrindžio Lietuvių šaulių sąjungą, suredagavo ir išleido pirmąjį „Lietuvos laisvės trimito“ numerį[5]. Nemažai B. Bieliukas prisidėjo prie slaptų Algirdo Vokietaičio

kelionių į Švediją[6] planavimo ir realizavimo[7]. Šių kelionių per Baltijos jūrą metu buvo užmegzti lietuvių pogrindžio ryšiai su Švedija ir Vakarus pasiekė informacija apie Lietuvoje vykstančią rezistencinę veiklą. Lietuviams pradėjus burtis, jungti rezistencines organizacijas bei centrus į bendrą pogrindžio organizaciją tarp pagrindinių iniciatorių labai ryškiai pastebimas ir Bronius Bieliukas. Liberalaus sparno organizacijoms susibūrus į Vyriausiąjį lietuvių komitetą (VLK), jis buvo Komiteto sekretorius, vėliau paskirtas Vyriausiojo lietuvių komiteto atstovu kartu su Juozu Audėnu dalyvavo pasitarimuose su Lietuvos tarybos atstovais Stasiu Lušiu ir Adolfu Damušiu, siekdami pogrindyje sukurti vieningą rezistencinę organizaciją. 1943 m. lapkričio 25 d. Kaune pogrindyje įkūrus Vyriausiąjį Lietuvos išlaisvinimo komitetą (VLIK), B. Bieliukas tapo pirmuoju šios visiems gerai žinomos pogrindžio organizacijos sekretoriumi.

Vokiečiams iššifravus pogrindžio organizacijų veiklą prasidėjo pagrindinių rezistencinės veiklos dalyvių areštai. 1944 m. balandžio 30 d. savo namuose B. Bieliukas buvo suimtas vokiečių gestapo, kartu su kitais pogrindžio dalyviais kalintas įvairiuose Vokietijos kalėjimuose, 1945 m. pavasarį iš Bairoito (Bayreuth, Vokietija) kalėjimo išlaisvintas amerikiečių kariuomenės.

Karui pasibaigus, iš kalėjimų išėję buvę pogrindžio veiklos dalyviai, tarp jų ir Bronius Bieliukas, pasižadėjo užmegzti ryšius su Lietuva ir ten vykstančiu partizaniniu pasipriešinimu.[8] Dar Lietuvoje antinaciniame pogrindyje užsimezgę ryšiai su rezistencinės veiklos dalyviais ir bendražygiais išliko stiprūs ir pasitraukus iš Lietuvos. Todėl nieko keisto, kad pirmaisiais pokario metais B. Bieliuką galima buvo sutikti tarp Vakaruose atsidūrusių rezistencinės veiklos dalyvių, bandžiusių slapta vykti į okupuotą Lietuvą ir mezgusių ryšius su Lietuvoje vykstančiu partizaniniu karu. Jis bandė jiems pagelbėti ir kiek galėdamas prisidėti prie rezistencinės veiklos organizavimo Vakaruose: žinojo apie slaptas Jono Deksnio[9] keliones per geležinę uždangą į sovietų okupuotą Lietuvą ir prisidėjo jas rengiant, dalyvavo Vyriausiojo Lietuvos atstatymo komiteto (VLAK) ir Bendrojo demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio (BDPS) Užsienio delegatūrų veikloje[10]. Gyvendamas Vokietijoje B. Bieliukas toliau aktyviai dalyvavo Valstiečių liaudininkų sąjungos (LVLS) veikloje, Hanau pabėgėlių stovykloje buvo išrinktas Liaudininkų centro komiteto pirmininku[11], dalyvavo tarptautinės organizacijos, vadinamojo „Žaliojo internacionalo“, veikloje. Po karo Viurcburge (Würzburg), Vokietijoje, buvo atkurtas ir VLIK’as, kuriame B. Bieliukas toliau ėjo sekretoriaus pareigas, atstovavo valstiečiams liaudininkams, buvo VLIK’o Vykdomosios tarybos

nariu. Dar nepriklausomoje Lietuvoje įsišakniję ir į Vakarus persikėlę partiniai ideologiniai nesutarimai neaplenkė ir šios organizacijos: VLIK'e prasidėję nesutarimai tarp katalikų ir laicistų, konfliktai su Lietuvos diplomatine tarnyba ir jos šefu Stasiu Lozoraičiu ilgiems metams suskaldė lietuvių politinę veiklą. Nesutarimai, įtarimai, gandai neaplenkė ir B. Bieliuko. 1950 m. sudarant naują VLIK'o Vykdomąją tarybą, valstiečių liaudininkų sąjungos atstovo vieta liko tuščia, „rezervuota, kol atsiras tinkamas žmogus". Prieš tai šias pareigas ėjęs B. Bieliukas į Vykdomąją tarybą neįsileistas kaip „įtariamas bendravimu su Rytais"[12], netgi suspenduotas kaip LVLS narys, nors jau kitais metais, 1951 m., buvo išrinktas į LVLS JAV centro komitetą (šias pareigas ėjo iki 1952 m.). Skaudus turėjo būti jam toks kai kurių buvusių bendražygių, valstiečių liaudininkų elgesys, nors, nepaisant suspendavimo, B. Bieliuko ryšiai su kai kuriais Valstiečių liaudininkų sąjungos nariais ir vėliau išliko gana tvirti. Vėlesniais metais B. Bieliukas toliau aktyviai dalyvavo VLIK'o veikloje, ypač šiai organizacijai persikėlus į JAV, VLIK'e ilgus metus atstovavo Lietuvių rezistencinei santarvei (LRS).

Su Lietuvių rezistencinės santarvės nariais 1962 m.

Prasidėjus lietuvių emigracijai iš Vokietijos DP stovyklų į kitus kraštus, 1951 m. B.

Bieliukas persikėlė gyventi į JAV, apsigyveno Niujorke, dirbo įvairiuose fabrikuose visą laisvalaikį skirdamas visuomeniniam ir politiniam darbui. Gyvendamas JAV jis kurį laiką dirbo Laisvosios Europos komitete, tęsė veiklą VLIK'e, dalyvavo Bendro Amerikos lietuvių šalpos fondo (BALF'o), Lietuvos laisvės komiteto, Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) veikloje, devynerius metus (1956–1964 m.) buvo Tautos fondo valdytoju.[13] Vartant lietuvišką išeivijoje leistą spaudą galima rasti įvairių žinučių bei atgarsių apie jo veiklą VLIK'e, apie dalyvavimą bendruomenės gyvenime ar skaitytas paskaitas Vasario 16-osios minėjimuose, Lietuvos šaulių sąjungos, Korp. Neo-Lithuania[14], kitų organizacijų rengtose renginiuose. Išeivijoje kilus nesutarimams dėl ryšių su okupuota Lietuva, nors ir dalyvaudamas VLIK'o veikloje B. Bieliukas nepritarė Klivlando rezoliucijai, draudusiai ryšius su Lietuva. Priimtinesnis jam atrodė Stepono Kairio šūkis „veidu į Lietuvą".[15] Nepabijodavo jis susitikti su iš sovietinės Lietuvos atvykusiais žmonėmis, nors po vieno dalyvavimo 1966 m. Niujorko Santaros-Šviesos viešoje diskusijoje (kurioje netikėtai pasirodė Sovietų Sąjungos pareigūnas Jungtinėse Tautose Levas Vladimirovas) išeivijos spaudoje gavo nemažai pylos – kaip VLIK'o narys gali dalyvauti tokiuose renginiuose.[16] B. Bieliuką galima buvo sutikti ir 1966 m. Čikagoje liberalų rengtoje konferencijoje tarp buvusių rezistencinės veiklos dalyvių ir išeivijos jaunosios kartos atstovų diskutuojantį apie galimus ryšius su Lietuva ir ieškantį kelių, kaip pagelbėti ten likusiems žmonėms[17]; jis buvo tarp pagrindinių 1968 m. gimusio naujo laikraščio „Akiračiai" iniciatorių ir rėmėjų – tapo vienu iš vadinamųjų šimtininkų, kurių suaukotomis lėšomis pradėtas leistis mėnraštis „Akiračiai"[18]. Vėliau jis buvo dažnas svečias Santaros-Šviesos suvažiavimuose, be sustojimo iš Niujorko į *Tabor Farm* (Sodus, Mich.) atvairuojantis[19] savo mašina. Dažnai pasakojama ir apie sunkiai suskaičiuojamus svečius iš Lietuvos – pažįstamus ir nepažįstamus, kuriuos Bronius Bieliukas pasitikdavo Niujorko oro uoste, neretai apnakvyndindavo pas save, paglobodavo ir pavežiodavo po ne visuomet svetingą Niujorką, o grįžtančius taip pat rūpestingai išlydėdavo – „lyg kiekvienas sutiktas lietuvis būtų artimiausia giminė".[20] Labai džiaugėsi B. Bieliukas Lietuvai atgavus nepriklausomybę, netgi planavo grįžti gyventi į Lietuvą, deja, nebesuspėjo – mirė 1992 m. kovo 10 d. Niujorke.

Apie Bronių Bieliuką reiktų paminėti dar keletą dalykų. Dažniausiai už visuomeninės politinės veiklos pasakojimų slypi žmogaus asmeninis gyvenimas. Antrasis pasaulinis karas ir sovietų okupacija skaudžiai palietė visą Bieliukų šeimą: vokiečiams suėmus ir į Vokietijos kalėjimą išvežus Bronių Bieliuką,

Lietuvoje liko žmona Elena Sriubaitė ir ketverių metų duktė Dovilė. Pasibaigus karui jis negalėjo grįžti į sovietinę Lietuvą ir geležinės uždangos buvo atskirtas nuo savo šeimos, kuriai teko pergyventi vokiečių ir sovietų okupacijas, slapstytis nuo galimų represijų per vežimus į Sibirą. Lietuvoje liko brolis Kazimieras ir sovietams nacionalizavus ūkį į Kauną pas giminaičius persikėlusi sesuo Viktorija Bieliukaitė-Senkuvienė, o jauniausias brolis karininkas Liudas, karo metais įsijungęs į antinacinę pogrindžio veiklą, Lietuvos laisvės armijos (LLA) būrio vadas, leitenantas, 1945 m. buvo suimtas sovietų, nuteistas 10 metų kalėjimo ir mirė 1946 vasario mėnesį tremtyje[21]. Su Lietuvoje likusiais šeimos nariais B. Bieliukas sovietmečiu galėjo susirašinėti tik svetima pavarde, o duktė tik keletui dešimtmečių prabėgus galėjo nuvažiuoti į Niujorką susitikti su savo tėvu. Gyvendamas Niujorke B. Bieliukas vedė antrą kartą, tačiau žmona Ligija Bezumavičiūtė-Bieliukienė (1923–1966), buvusi rezistentė, Sambūrio „Šviesa“ narė, Pabaltijo moterų tarybos lietuvių atstovybės narė bei pirmininkė, mirė labai jauna.

Ilgus dešimtmečius gyvendamas JAV B. Bieliukas niekada nepriėmė JAV pilietybės, visą gyvenimą buvo tik Lietuvos Respublikos pilietis ir gyveno su lietuvišku pasu.[22] Jis buvo teisininkas, bet gyvendamas Vakaruose negalėjo dirbti mėgstamo darbo, turbūt dėl to jo dalyvavimas lietuviškoje tautinėje, politinėje veikloje, jo veiksmai ir argumentai buvo neatsiejami nuo praktiško, loginio teisininko požiūrio. Galima stebėtis šio žmogaus patriotizmu ir pareigingumu. Jis niekuomet pusiaukelėje nemesdavo ir nepalikdavo nepabaigto darbo. Pavyzdžiui, jis buvo vienas iš Lietuvių rezistencinės santarvės organizatorių (1950 m.), aktyvus jos veikėjas, ilgametis darbuotojas ir vadovas, rūpinęsis šios organizacijos veikla, atstovavimu VLIK’e net tuomet, kai iš jos pasitraukė kai kurie pagrindiniai organizacijos lyderiai. Jam ne prie širdies buvo lietuvių partinis ideologinis susiskaldymas, siauros tarpusavyje konkuruojančios ideologinės organizacijos, jam visuomet rūpėjo skirtingų politinių bei ideologinių grupių tarpusavio sutarimas, bendras lietuviškas visuomeninis, politinis darbas išeivijoje. Nors nepritarė VLIK’o atgaivinimui emigracijoje (jo nuomone, tai buvo pogrindžio organizacija, kuri turėjo likti Lietuvoje[23], o emigracijoje jos atkūrimas sukėlė nemažai nereikalingos konkurencijos ir tarpusavio nesutarimo su kitomis organizacijomis, pirmiausia su Pasaulio lietuvių bendruomene[24]), vėliau ilgus metus rėmė VLIK’ą ir asmeniškai dalyvavo jo veikloje, bandydamas išlaikyti ir iš vidaus reformuoti šią išeivijoje nemažai kritikuotą, bet lietuviams svarbią organizaciją. „Sunkus ir nedėkingas tai buvo apsisprendimas, bet

Bieliukas jam liko ištikimas iki pabaigos“[25], – rašė Zenonas Rekašius.

Bronius Bieliukas visą savo gyvenimą paskyrė Lietuvos išlaisvinimo darbui. Tam jis nepagailėjo nei jėgų, nei sveikatos, nei savo kuklių santaupų. Tiesa, jis visą gyvenimą gyveno gana kukliai ir taupiai, nesusikrovė jokių turtų. Savo testamentu visą savo kuklų turtą paliko Pasaulio lietuvių bendruomenės fondui (dabar Lietuvių fondas), kuriame buvo įsteigtas Broniaus Bieliuko vardo stipendijų fondas. Jis visada tikėjo, kad Lietuva bus laisva šalis, kurioje dirbs išsilavinę žmonės. B. Bieliuko vardo fondo lėšos kasmet skiriamos Lietuvoje besimokančio jaunimo stipendijoms.

VDU lietuvių išeivijos instituto archyvo nuotraukos

---

[1] Kazimieras Bieliukas (1901–1991). Lietuvos geografų draugija. www.lgd.lt/history/kazimeras-bieliukas; Dovilės Ražanskienės 2020 05 20 pasakojimas.

[2] Vitalija Bagdonienė. Bronius Bieliukas. Rankraštis. VDU lietuvių išeivijos instituto archyvas.

[3] Bronius Bieliukas. Biografija. Niujorkas, 1952 01 28. Rankraštis. VDU lietuvių išeivijos institutas.

[4] „Nepriklausoma Lietuva“ – vokiečių okupacijos metais 1941–1944 m. pogrindyje Vilniuje, vėliau Kaune leistas laikraštis. Red. J. A. Gineitis, B. Bieliukas ir kiti valstiečių liaudininkų srovės žmonės.

[5] Bronius Bieliukas. Biografija. Niujorkas, 1952 01 28. Rankraštis. VDU lietuvių išeivijos institutas.

[6] Algirdas Vokietaitis (1909–1994) – sportininkas, fizinio auklėjimo specialistas ir mokytojas, aktyvus antinacinės rezistencijos dalyvis. 1943–1944 m. jis kelis kartus sėkmingai žvejų laiveliu perplaukė Baltijos jūrą, pasiekė Švediją, užmezgė rezistencinius ryšius su užsieniu ir grįžo atgal. Jo dėka lietuvių pogrindžio organizacijoms pavyko užmegzti ryšius su Vakarais ir perduoti informaciją apie padėtį Lietuvoje.

[7] A. Vokietaitis. Rezistencinės veiklos prisiminimai, *Raštai*. Kaunas: Lietuvos

politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2003, p. 220, 278–279.

[8] Pokalbis su Bronium Bieliuku. Ar reikėjo atkurti VLIK'ą išeivijoje, *Akiračiai*, 1992, Nr. 4, p. 13.

[9] Jonas Deksnys (1914–1982) – antinacinės rezistencijos dalyvis, vokiečių suimtas ir drauge su kitais pogrindžio dalyviais kalintas Bairoito (Bayreuth) kalėjime. Išlaisvintas iš kalėjimo įsijungė į lietuvių rezistencinę veiklą užsienyje, remiamas užsienio žvalgybų tris kartus sugebėjo kirsti geležinę uždangą, nuvykti į Lietuvą, užmegzti ryšius su Lietuvos pogrindžiu ir grįžti į Vakarus. Paskutinės kelionės metu 1949 m. buvo sovietų suimtas, užverbuotas ir dirbo sovietų saugumui.

[10] A. Vokietaitis. Rezistencinės veiklos prisiminimai, *Raštai*, p. 457–460.

[11] Z. V. Rekašius. Broniu Bieliukui vieton gėlių, *Akiračiai*, 1992, Nr. 4, p. 15.

[12] V. Bartusevičius. *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945-1951*. Vilnius: Versus aureus, 2012, p. 397.

[13] Tautos Fondas. Lithuanan National Foundation, Inc. 1943–2002. New York: Tautos fondas, 2002, p. 41.

[14] Tautinis kongresas New Yorke, *Aidai*, 1958, nr. 6; Mūsų buityje, *Aidai*, 1972, Nr. 3; Mūsų buityje, *Aidai*, 1973, Nr. 4.

[15] Z. V. Rekašius. Broniu Bieliukui vieton gėlių, *Akiračiai*, 1992, Nr. 4, p. 15.

[16] Tautinės drausmės klausimas. Veržimasis į koegzistenciją, *Į laisvę*, 1967, Nr. 39(76), p. 68–70.

[17] D. Dapkutė. *Lietuvių išeivijos liberaliosios srovės genezė: politiniai-organizaciniai aspektai 1945 – šeštojo dešimtmečio pabaiga*. Vilnius: Vaga, p. 268

[18] D. Dapkutė, D. Kuizinienė. *Laisvas žodis laisvame pasaulyje: atviro žodžio mėnraštis „Akiračiai" 1968–2005 m*. Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 42-43.

[19] Z. V. Rekašius. Broniu Bieliukui vieton gėlių, *Akiračiai*, 1992, Nr. 4, p. 15.

[20] Ten pat.

[21] Dovilės Ražanskienės 2020 05 20 pasakojimas.

[22] Z. V. Rekašius. Broniu Bieliukui vieton gėlių, *Akiračiai*, 1992, Nr. 4, p. 15.

[23] L. Mockūnas. *Pavargęs herojus. Jonas Deksnys trijų žvalgybų tarnyboje*. Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 109.

[24] Pokalbis su Bronium Bieliuku. Ar reikėjo atkurti VLIK'ą išeivijoje, *Akiračiai*, 1992, Nr. 4, p. 13.

[25] Z. V. Rekašius. Broniu Bieliukui vieton gėlių, *Akiračiai*, 1992, Nr. 4, p. 15.

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva"

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS